

प्रदेश लोक सेवा आयोग

कोशी प्रदेश, विराटनगर

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, सहायकस्तर पाँचौं

तह, कविराज पदको प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

पाठ्यक्रमको रूपरेखा: यस पाठ्यक्रमको आधारमा निम्नानुसार दुई चरणमा परीक्षा लिइने छ :

प्रथम चरण: लिखित परीक्षा

पूर्णाङ्क: २००

द्वितीय चरण: अन्तर्वार्ता

पूर्णाङ्क: ३०

परीक्षा योजना (Examination Scheme)

प्रथम चरण: लिखित परीक्षा

पत्र	विषय	पूर्णाङ्क	उत्तीर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	प्रश्न संख्या अङ्कभार	समय
प्रथम	सेवासँग सम्बन्धित कार्य-ज्ञान (Job based-knowledge)	१००	४०	वस्तुगत बहुवैकल्पिक प्रश्न (MCQs)	Section A: २० प्रश्नx२ अङ्क=४० अङ्क Section B: २० प्रश्नx२ अङ्क=४० अङ्क Section C: १० प्रश्नx२ अङ्क=२० अङ्क	४५ मिनेट
द्वितीय	सम्बन्धित कार्य-ज्ञान (Job based-knowledge)	१००	४०	विषयगत (Subjective)	Section A: २ प्रश्नx १० अङ्क=२०अङ्क ४ प्रश्नx ५ अङ्क=२० अङ्क Section B: २ प्रश्नx १० अङ्क=२०अङ्क ४ प्रश्नx ५ अङ्क=२० अङ्क Section C: ४ प्रश्नx ५ अङ्क=२० अङ्क	२ घण्टा ३० मिनेट

द्वितीय चरण: अन्तर्वार्ता

विषय	पूर्णाङ्क	परीक्षा प्रणाली	समय
अन्तर्वार्ता	३०	मौखिक	

द्रष्टव्य :

- यो पाठ्यक्रमको योजनालाई प्रथम चरण र द्वितीय चरण गरी दुई चरणमा विभाजन गरिएको छ।
- लिखित परीक्षाको प्रश्नपत्रको माध्यम भाषा पाठ्यक्रमको विषयवस्तु जुन भाषामा दिइएको छ, सोही भाषाको आधारमा नेपाली वा अंग्रेजी मध्ये कुनै एक भाषा हुनेछ। तर विषयवस्तुलाई स्पष्ट गर्नुपर्ने अवस्थामा दुवै भाषा समेत प्रयोग गर्न सकिने छ।
- लिखित परीक्षाको माध्यम भाषा नेपाली वा अंग्रेजी अथवा नेपाली र अंग्रेजी दुवै हुनेछ।
- प्रथम पत्र र द्वितीय पत्रको लिखित परीक्षा छुट्टाछुट्टै हुनेछ।
- वस्तुगत बहुवैकल्पिक (Multiple Choice) प्रश्नको गलत उत्तर दिएमा प्रत्येक गलत उत्तर बापत २० प्रतिशत अङ्क कट्टा गरिनेछ। तर उत्तर नदिएमा त्यस बापत अङ्क दिइने छैन र अङ्क कट्टा पनि गरिने छैन।
- वस्तुगत बहुवैकल्पिक प्रश्न हुने परीक्षामा OMR उत्तरपुस्तिका प्रयोग भएकोमा निर्देशित स्थानमा निर्देशन बमोजिम Bubble लगाउने र OMR बाहेकको उत्तरपुस्तिका प्रयोग भएकोमा परीक्षार्थीले उत्तर लेख्दा अंग्रेजी Capital letters: A, B, C, D मा लेख्नुपर्नेछ। Small letters: a, b, c, d मा लेखेको वा अन्य कुनै सङ्केत गरेको भए त्यस्तो उत्तरपुस्तिका रद्द हुनेछ।
- बहुवैकल्पिक प्रश्न हुने परीक्षामा कुनै प्रकारको क्याल्कुलेटर (Calculator) प्रयोग गर्न पाइने छैन।
- विषयगत प्रश्नहरूको हकमा तोकिएको अङ्कको एउटा लामो प्रश्न वा एउटै प्रश्नका दुई वा दुईभन्दा बढी भाग (Two or more parts of a single question) वा एउटा प्रश्न अन्तर्गत दुई वा बढी टिप्पणीहरू (Short notes) सोध्न सकिने छ।
- विषयगत प्रश्न हुने पत्रमा प्रत्येक खण्डका लागि छुट्टाछुट्टै उत्तरपुस्तिकाहरू हुनेछन्। परीक्षार्थीले प्रत्येक खण्डका प्रश्नको उत्तर सोही खण्डको उत्तरपुस्तिकामा लेख्नुपर्नेछ।
- परीक्षामा सोधिने प्रश्नसंख्या, अङ्क र अङ्कभार यथासम्भव परीक्षा योजनामा उल्लेख भए अनुसार हुनेछ।
- यस पाठ्यक्रम योजना अन्तर्गतका पत्र/विषयका विषयवस्तुमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि पाठ्यक्रममा परेका ऐन, नियम तथा नीतिहरू परीक्षाको मितिभन्दा तीन महिना अगाडि संशोधन भएका वा संशोधन भई हटाइएका वा थप गरी संशोधन भई कायम रहेकालाई यस पाठ्यक्रममा परेको सम्झनु पर्दछ।
- प्रथम चरण (First Phase) अन्तर्गत प्रथम पत्रको लिखित परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र द्वितीय पत्रको लिखित परीक्षामा सम्मिलित गराउन सकिने छ।*
- प्रथम चरणको परीक्षाबाट छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई मात्र द्वितीय चरणको परीक्षामा सम्मिलित गराइने छ।

पाठ्यक्रम लागू मिति: २०८२/४/१

(*आयोगको मिति २०८२/८/२८ को निर्णय बमोजिम परिवर्द्धित)

प्रदेश लोक सेवा आयोग
कोशी प्रदेश, विराटनगर
प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, सहायकस्तर पाँचौं
तह, कविराज पदको प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

प्रथम र द्वितीय पत्र
सेवा सम्बन्धित कार्य-ज्ञान (Job based knowledge)

खण्ड (Section) (A)- ४० अङ्क

१. मौलिक सिद्धान्त

- १.१ आयुर्वेद अवतरण, संहिताकाल, बौद्धकाल, मल्लकाल, नेपालमा आयुर्वेदको विकासक्रम
- १.२ आयुर्वेद स्वास्थ्य नीति, आयुर्वेद स्वास्थ्य संगठन र संस्थाहरूको ज्ञान
- १.३ पुरुष, प्रकृति, पंचमहाभूत पदार्थहरूको ज्ञान
- १.४ त्रिदोष (भेद, स्थान, कर्म, ज्ञान) त्रिगुण, धातु, उपधातुको ज्ञान

२. शरीर रचना तथा क्रिया विज्ञान

- २.१ शरीर रचना र क्रियागत ज्ञान
- २.२ अस्थिपञ्जर, मांशपेशी, श्वासप्रश्वास, पाचन, रक्तसञ्चार, उत्सर्जन, प्रजनन प्रणाली, अन्तःस्रावी ग्रन्थी, नाडी प्रणालीहरूको ज्ञान
- २.३ दोष, धातु, उपधातु, ओज, मल, मर्म, सिरा, धमनी, कोषहरूको ज्ञान

३. द्रव्यगुण विज्ञान

- ३.१ परिभाषा, प्रयोजन, पदार्थ, रस, गुण, वीर्य, विपाक, प्रभाव, पञ्च भौतिक विशेषता, संग्रह, संरक्षण, कर्महरूको ज्ञान
- ३.२ पारिभाषिक शब्दहरू, संस्थानिक कर्म, गण, घटक, आधुनिक औषधि विज्ञानको सामान्य ज्ञान
- ३.३ निम्न द्रव्यहरूको रस, गुण, वीर्य, विपाक, आमयिक प्रयोगको ज्ञान:-
अपामार्ग, अर्जुन, अशोक, अश्वगन्धा, अतिविषा, अश्वत्थ, अस्थिसंहारी, अर्क, अहिफेन, आमलकी, आर्द्रक, आरग्वध, इसवगोल, उशीर, उदुम्बर, एरण्ड, एलाद्वय, कण्टकारी, कफल, कम्पिल्लक, कटुकी, कपिकच्छु, काँचनार, किराततित्त, कुटज, कुमारी, कुष्ठ, कुपिलु, करवीर, कुलत्थ, कुष्माण्ड, कासमर्द, गुञ्जा, धत्तुर, भल्लातक, बर, वत्सनाभ, सर्पगन्धा, खदिर, गुग्गुलु, गुडूची, गोक्षुर, चक्रमर्द, चित्रक, जातिफल, जीरक, तालिसपत्र, तुलसी, दारुहरिद्रा, द्रोणपुष्पी, धातकी, निम्ब, पलाश, पारिजात, पाषाणभेद, पिप्पली, पुनर्नवा, बाकुची, बिल्व, विभितक, भृंगराज, भूम्यामलकी, मंजिष्ठा, मरिच, मण्डुकपर्णी, मुस्तक, यबानी, यष्टिमधु, रसोन, रास्ना, रुद्राक्ष, रोहितक, वचा, वरुण, वासक, विडंग, विदारीकन्द, शटी, शतावरी, शिग्रु, शिरीष, श्योनाक, शाल्मली, सप्तपर्ण, हरिद्रा, हरितकी, त्रिवृत्त, जटामासी, चन्द्रशूर, जाती, तिल, देवदारु, दूर्वा, मुशली, मेथिका, लज्जालु, वट, शुण्ठी, सारिवा, द्राक्षा, धान्यक, बला, बबूल, बर्बरी, बृहती, दमनक (तितेपाती)

४. रस शास्त्र तथा भैषज्य कल्पना

परिभाषा प्रकरण, खनिज, महारस, रस, उपरस, रत्न, उपरत्न, धातु, उपधातु, विष, उपविषहरूको शोधन सम्बन्धी ज्ञान सहित औषधि कल्पना, पंचविध कषाय कल्पना, चूर्ण, वटी, अवलेह, आसव, अरिष्ट, तैल, घृत, मलहम आदिको प्रयोग मात्राको ज्ञान

५. सामुदायिक चिकित्सा

- ५.१ स्वास्थ्यको परिभाषा, स्वास्थ्य शिक्षा, प्राथमिक स्वास्थ्य, वातावरणीय स्वास्थ्य, खोप, परिवार नियोजन, मानस स्वास्थ्य, दुर्व्यसन, जल, फोहरमैला, Vital Statistics, जनसंख्या अध्ययन, पोषण, Carbohydrate, Protein, Fat, Vitamin, खनिज, लवण, कुपोषणजन्य व्याधिहरू

प्रदेश लोक सेवा आयोग

कोशी प्रदेश, विराटनगर

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, सहायकस्तर पाँचौं तह, कविराज पदको प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

५.२ निम्न सरुवा रोगहरुको परिचय, संक्रमण, लक्षण र उपचार व्यवस्था:-

बिफर (Smallpox), ठेउला (Chickenpox), दादुरा (Measles), हाँडै/कर्णमूलशोथ (Mumps) भ्यागुते रोग (Diphtheria), धनुष्टंकार (Tetanus), लहरेखोकी (Whooping Cough), पोलियो/अङ्गघात (Poliomyelitis), सन्निपात ज्वर (Typhoid), मष्तिष्क ज्वर (Meningitis), क्षयरोग/राजयक्ष्मा (Tuberculosis), कुष्ठरोग (Leprosy), यकृतशोथ (Hepatitis), विषमज्वर (Malaria), आउँ (Amoebiasis), कालाज्वर (Kalazar), स्तीपद (Filaria), दाद/दद्रु (Ringworm), गण्डुस्पदक्रिमी (Roundworm), स्फितक्रिमी (Tapeworm), चूर्ना (Threadworm), अड्डुसे जुका (Hook worm), हैजा (Cholera), अतिसार (Diarrhoea), अलर्कविष (Rabies), लुतो/पामा (Scabies)

६. शल्य र शालाक्य

- ६.१ यन्त्र, शस्त्र, व्रणशोफ, विद्रधि, सद्योव्रण, अष्टविधशस्त्र कर्म, रक्तावसेचन, क्षारकर्म, अग्निकर्म, दग्ध, अर्श, भगन्दर, दुष्टव्रण, परिकर्तिका, मूत्राश्मरी, वाताष्टीला, भग्न, वृद्धि, रक्तस्राव, शूल (Acute Abdomen) हरुका कारण, लक्षण, उपद्रव, चिकित्सा, बन्धन, Catheter, डूस (Douch), Ryle's Tube को ज्ञान
- ६.२ नसारोग, शिरोरोग, मुखरोग, कर्णगत रोग, नेत्रगत रोगहरुको संख्या, लक्षण एवं सामान्य चिकित्सा

खण्ड (Section) (B)- ४० अङ्क

७. कौमारभृत्य, स्त्री तथा प्रसुति रोग

- ७.१ स्त्रीरोग परिभाषा, ऋतु सम्बन्धी विकार, श्वेतप्रदर, योनिव्यापद, गर्भाशयभ्रंस, वन्ध्यत्व, स्तनविद्रधि, गर्भ, गर्भिणी व्यवस्था, गर्भव्यापद, गर्भिणी व्याधिहरु, प्रसव विज्ञान, प्रसवव्यापद, सूतिकाकाल, मातृशिशु कल्याणबारे ज्ञान
- ७.२ नवजात शिशु परिचर्या, स्तन्य प्रकरण, आहार, वृद्धिविकास, खोप, कुपोषणजन्य व्याधि, नाभीतुण्डी, नाभीपाक, दन्तोद्रेदकालीन व्याधि, बालातिसार, क्षीरालसक, गुदपाक, गुदभ्रंस, कुकुणक, पारिगर्भिक, प्रतिश्याय, श्वास, कास, कामला, मुखपाक, कृमि, शैशवीय पक्षाघातहरुको निदान, लक्षण, सामान्य चिकित्सा, बालग्रह बारे ज्ञान

८. स्वस्थवृत्त तथा प्राथमिक उपचार

- ८.१ स्वस्थवृत्त ज्ञान: दिनचर्या, धारणीय, अधारणीय वेग, भोजन, हिताहिताहार, त्रिविध उपस्तम्भ, ऋतुचर्या, जनपदोद्घ्वंस, आचार, रसायन, अष्टांग योग, सद्गुण
- ८.२ प्राथमिक उपचार: Shock, विष सेवन, नाक, कान, आँखा, बाह्य वस्तु निष्कासन, चोटपटक, रक्तस्राव, दग्ध, Frost bite, Altitude Sickness, बौलाहा जनावर, सर्प र किराहरुको टोकाई एवं व्यवस्थापन

९. निदान चिकित्सा

- ९.१ षट्-क्रियाकाल, आम चिकित्सा, पञ्चनिदान, वाजीकरण, रसायन, ज्वर, अम्लपित्त, अतिसार, प्रवाहिका, ग्रहणी, अर्श, अग्निमान्ध, कृमी, पाण्डु, कामला, राजयक्ष्मा, रक्तपित्त, कास, वास, हिक्का, स्वरभेद, छर्दि, मूर्छा, आमवात, सन्धिवात, वातरक्त, शूल, गुल्म, मूत्रकृच्छ्र, मूत्राघात, मूत्राश्मरी, अष्टोदर, शोथ, कुष्ठ, शीतपित्त, उदरद, कोठ, विसर्पहरुको ज्ञान
- ९.२ आत्ययिक चिकित्सा व्यवस्था ज्ञान, Status Asthmaticus, Coma, Shock, Haemorrhage, Hyperpyrexia, Hypothermia, मूत्रावरोध, Dehydration.

१०. Health management

Descriptions of Health care systems in Nepal, Health related Organizations, Primary Health Care, Health Management and Planning, Leadership, Disaster, Budgeting. Roles and job descriptions of

प्रदेश लोक सेवा आयोग

कोशी प्रदेश, विराटनगर

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, सहायकस्तर पाँचौं तह, कविराज पदको प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

health workers, Human Resource Training, Recording and Reporting of Health data, AHMIS, National health programs, Global health situation, Major health issues of Nepal.

११. स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित ऐन तथा नियमहरू

११.१ राष्ट्रिय स्वास्थ्य नीति, २०७६

११.२ राष्ट्रिय आयुर्वेद स्वास्थ्य नीति, २०५२

११.३ जनस्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५ र जनस्वास्थ्य सेवा नियमावली, २०७७

११.४ कोशी प्रदेश जनस्वास्थ्य ऐन, २०७७

११.५ आयुर्वेद चिकित्सा परिषद् ऐन, २०४५

खण्ड (Section) (C):- २० अङ्क

१. नेपालको संविधानको भाग १ देखि ५ र भाग १३ देखि २२ सम्म तथा अनुसूची ५ देखि ९ सम्म
२. प्रदेश निजामती सेवा ऐन, २०७९ (कोशी प्रदेश)
३. प्रदेश निजामती सेवा नियमावली, २०८१ (कोशी प्रदेश)
४. स्थानीय सरकारी सेवा (गठन तथा सञ्चालन) ऐन, २०८० (कोशी प्रदेश)
५. प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०७६ (कोशी प्रदेश)
६. प्रदेश सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) नियमावली, २०७७ (कोशी प्रदेश)
७. प्रदेश लोक सेवा आयोग ऐन, २०७६ (कोशी प्रदेश)
८. प्रदेश लोक सेवा आयोग नियमावली, २०८१ (कोशी प्रदेश)
९. प्रदेश आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७८ (कोशी प्रदेश) को परिच्छेद १ र परिच्छेद ६ सम्बन्धी जानकारी
१०. कोशी प्रदेशको योजनावद्ध विकास तथा चालु आवधिक योजना सम्बन्धी सामान्य जानकारी

नोट: प्रथमपत्रको वस्तुगत प्रश्न सामान्यतया देहाय अनुसारका इकाइबाट देहाय अनुसार प्रश्न सोधिने छ।

विवरण	खण्ड A						खण्ड B						खण्ड C					
इकाइ	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१	२-३	४	५-६	७-८	९	१०
प्रश्न संख्या	२	३	५	४	३	३	२	३	३	८	४	२	१	१	२	२	१	१

द्वितीय पत्रको विषयगत प्रश्न सामान्यतया देहाय अनुसारका इकाइबाट देहाय अनुसार प्रश्न सोधिने छ।

विवरण	खण्ड A						खण्ड B						खण्ड C					
इकाइ	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१	२-३-४	५-६-७-८	९-१०			
पूर्णाङ्क	५	५	१०	५	१०	५	५	१०	५	५	१०	५	५	५	५	५		
प्रश्न संख्या	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१	१		

नमूना प्रश्नहरू (वस्तुगत बहुवैकल्पिक)

१. कफ प्रकृति पुरुषको लक्षण कुन हो ?
(A) गम्भीर बुद्धि (B) वाचाल (C) धीमान (D) अतिस्वेद
२. काञ्चनारको प्रधान कर्म के हो ?
(A) गण्डमालानाशन (B) विषघ्न (C) रसायन (D) पाचन

प्रदेश लोक सेवा आयोग

कोशी प्रदेश, विराटनगर

प्रदेश निजामती सेवा तथा स्थानीय सरकारी सेवा अन्तर्गतका स्वास्थ्य सेवा, आयुर्वेद समूह, सहायकस्तर पाँचौं
तह, कविराज पदको प्रतियोगितात्मक लिखित परीक्षाको पाठ्यक्रम

३. वात दोषको प्रधान शमन औषधि कुन हो ?
(A) तेल (B) घृत (C) रास्ना (D) मधु
४. कुष्ठघ्न कुन द्रव्यको पर्याय हो ?
(A) खदिर (B) तुवरक (C) वाकुची (D) नीम
५. कुन द्रव्य सर्वश्रेष्ठ अग्निदिपक हुन्छ ?
(A) मोथा (B) चित्रक (C) उष्ण जल (D) घृत

नमुना प्रश्नहरू (विषयगत)

१. वात दोषको भेद, स्थान तथा कर्महरूको वर्णन गर्नुहोस् । (१+१+३= ५)
२. योगको परिभाषा दिई अष्टाङ्गयोगको बारेमा प्रकाश पार्नुहोस् । (१+४= ५)
३. आमवात रोगको परिभाषा, निदान, भेद, लक्षण, चिकित्सा एवं साध्यासाध्यताका विषयमा चर्चा गर्नुहोस् ।

(१+२+१+२+४=१०)